

mikä näkyy esimerkiksi Espanjan EFE:n onnistuneena pyrkimyksenä tulla espanjankielisen Amerikan merkittävämmäksi uutistoimistoksi ja viimeaikaisena pyrkimyksenä päästä arabiankielisille uutismarkkinoille sekä Tsekin uutistoimiston käymänä kilpailuna Slovakiassa.

Kolmannessa osassa päästään vihdoin tarkastelemaan itse uutisia. Myös tässä osassa näkökulma on rakenteellinen. Michael Palmer tarkastelee uutiskriteerejä Venäjäraportoinnissa vuosina 1904-06 ja 1989. Aineistona on uutistoimistojen välinen kirjeenvaihto (1904-06) ja Reutersin omat laaduntarkailuraportit (1989-91). Palmer osoittaa miten läntiset uutistoimistot ovat pyrkineet viemään omia uutiskriteerejään Venäjälle ja miten uutisvälitys joutui kamppailemaan sensaatiohakuisuuden ja sensuurin välimaastossa. Kiinnostavaa oli myös harvoin käytetty uutistoimistojen oma laadunvalvonta: vuosina 1989-1991 Reutersin laadunvalvojat painottivat Venäjän tapahtumien kuvaamisessa nopeutta, täsmällisyyttä ja esitystapaa. Faktojen ohella laaduntarkkailu antoi arvoa tulkinnaalle ja tulevan kehityksen arvioinnille.

Muista kolmannen osan kirjoittajista C. Anthony Gliffard tarkastelee vaihtoehtoista uutistoimintaa tärkeimmän vaihtoehtoisen uutistoimiston, IPS:n, toiminnan kautta ja Stig Hjarvard alueellista televisiuutisten vaihtoa. Hjarvard käy läpi eri maanosien televisiuutisvaihtojärjestelmät (Eurovision, Arabvision jne.) ja vertailee niitä. Erityisesti monissa kolmannen maailman maissa uutisten liittymisen valtiollisen politiikan ajamiseen aiheuttaa ongelmia uutisvaihdolle: muiden maiden televisioyhtiöt eivät ole halukkaita käyttämään poliittisesti väärittyneitä uutisia. Televisioyhtiöiden välinen uutisvälitys on myös leviämässä maailmanlaajuisesti, vaikkakin tähän saakka maaosien välinen uutisvaihto on ollut vähäistä.

Kolmas osa jättää eniten avoimia kysymyksiä. Valitut näkökulmat ovat toisiaan täydentäviä, mutta niiden huomio on kuitenkin uutisten sisällön kannalta vähemmän tärkeissä seikoissa. Uutistoimistojen itsearviointi, vaihtoehto-

jen rooli uutisvälityksessä ja televisiuutisten vaihdon rakenteellinen tarkastelu ovat tärkeitä aiheita, mutta sen tarkastelu miten uutistoimistot ovat vaikuttaneet länsimaisen uutiskäsityksen syntymiseen ja säilymiseen jää tässä kirjassa vähemmälle. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut kaiken kattaminen vaan keskittyminen niihin kysymyksiin, joihin uutistoimistojätkä voi vastata.

Globaalin todellisuuden tuottamista käsittelee tosin myös Chris Patterson ensimmäisen osan viimeisessä luvussa. Uutistoimistot, erityisesti vahvasti keskittyneet, televisio kuvaa välittävät uutistoimistot, määrittelevät sen, miten kansainväliset uutistapahtumat kuvataan televisiossa ja se tapahtuu resurssien kohdistamisen, juttujen valinnan, kuvatarjonnan määrän ja kuviin liitettyjen tekstien ja äänien avulla (s. 82). Kuvan saatavuus on ratkaiseva tekijä kun televisioyhtiöt päättävät mitä uutistapahtumia otetaan mukaan uutislähetysiin. Kolmannen osan luvut täydentävät Patersonin artikkeleita ja tarjoavat uusia näkökulmia.

Kirjan parasta antia on ajantasalle saatettu kuvaus ja analyysi siitä, miten uutistoimistot ja kansainvälinen uutisvälitys ovat olleet globalisaation eturivissä ja miten uutistoimistot ovat muuttuneet viimeisen vuosikymmenen aikana.

Ehkä eniten kaipaamaan jäi lisää analyysiä uutistoimistojen välittämistä uutista, esimerkiksi siitä miten ne ovat muuttuneet toimistojen muuttuessa ja mitkä tekijät muutosiksi ovat vaikuttaneet. Toimintaympäristön muutoksen ohella uutistoimistojen oma aktiivinen rooli tulee esille monissa artikkeleissa ja siihen olisi toivonut kiinnitettävän vieläkin enemmän huomiota.

Uutistoimistojen lyhenneviidakkoa selvittää kirjan alkuun koottu lyhenteiden selitysosa, jossa kerrotaan mitä lyhenteet tarkoittavat. Suomalaiselle lukijalle monet saksan-, tšekin-, venäjän- ja muunkieliset lyhenteet aukeavat todennäköisesti helpommin, mutta pelkästään englantia osaavalle lukijalle olisi toivonut myös uutistoimistojen nimen englanninkielisiä käännöksiä.

Kaiken kaikkiaan kirja on tarpeellinen ja tervetullut täydennys suhteellisen vähäiseen uutistoimistojätkä käsittelevään kirjallisuuteen. Kirjoittajiksikin on saatu koottua lähes kaikki keskeiset uutistoimistojen tutkijat ja kirjan artikkelit tukevat hyvin toisiaan tarkastelemalla aihetta erilaisista näkökulmista.

JUKKA PIETILÄINEN

Journalismi rutiinien pihdeissä

Tuomo Mörrä: EU-JOURNALISMIN ANATOMIA

Mediasisältöjä muokanneet tekijät ennen kansanäänestystä 1994.

Helsingin yliopisto, viestinnän laitos 1999. 279 s.

Tuomo Mörrän väitöskirjan tavoitteena on "selvittää, miten eri tekijät medioiden sisä- ja ulkopuolella vaikuttivat EU-kansanäänestystä edeltäneen journalismin sisältöön" ja ensisijaisena aineistona toimittajien haastattelut. Aineistoa hän on käsitellyt lähinnä laadullisen tekstianalyysin keinoin. Tämän rinnalla työssä on toinen, teoreettis-metodologinen juonne eli journalismin ja siihen vaikuttavien tekijöiden mallintaminen. Mörrä ottaa lähtökohdakseen Shomakerin ja Reesen tunnetun mallin journalismin vaikuttavista tekijöistä ja sen kritiikin kautta kehittää omaa jäsenystään, jota hän kutsuu liianmalliksi.

Aihe ja työssä valittu näkökulma ovat tärkeitä ja kiinnostavia erityisesti journalismin tutkimuksen mutta myös yleisemmin viestinnän tutkimuksen näkökulmasta. Varsinkin parin viime vuosikymmenen aikana joukkoviestinnän tutkimus on painottunut paljolti mediatekstien (sanat, kuvat, audiovisuaalinen aines) tai niiden vastaanoton tutkimiseen. Sen sijaan median tuotantoprosessin ja journalistisen työprosessin tutkimus on jäänyt suhteellisen vähälle. Mörrän tutkimus tarjoaakin kiinnostavan puheenvuoron suomalaisen journalismin tutkimuk-

seen valottamalla toimittajien näkemyksiä omasta työstään EU-prosessin käsitteilyssä.

Tutkimuksen ensisijainen aineisto - 52 haastateltavaa, yhteensä 113 haastattelua - tarjoaa laadullisen tutkimuksen näkökulmasta laajan ja monella tapaa kiinnostavan aineiston. Aineisto on kerätty kolmena eri ajankohtana vuosina 1992-95, mikä antaa hyvät mahdollisuudet tutkia journalismia käynnissä olevana prosessina ja tämän prosessin aikana tapahtuneita muutoksia. Toisena aineistona, jota tekijä käyttää suppeammin, on kansanäänestystä edeltäneessä kampanjassa mukana olleiden toimijoiden haastattelut. Tutkimus on osa EU, kansalainen ja tiedonvälitys -projektiä, jonka aiemmat tulokset ovat työn yleisenä taustana.

Työ ei sisällä varsinaisesti erillistä teoriaosuutta, vaan Mörä ottaa esiin teoreettisia käsitteitä pitkin matkaa analyysin tueksi. Tämä on periaatteessa hyvä, tapaustutkimukseen sopiva ratkaisu, sillä nämä käsitteet toimivat konkreettisesti aineiston analyysin apuna.

Toisaalta muutamia tärkeimpiä teoreettisia käsitteitä olisi voinut avata enemmän. Tutkimuksen yleisenä viitekehyksenä on Giddensin rakenteistusteoria, jonka kautta Mörä tarkastelee "journalismin sisältöön vaikuttavien tekijöiden erilaisten yksilö- ja rakenne-tekijöiden yhteenkietoutumisenä". Teorian rooli työssä jää kuitenkin hieman hämäräksi. Mörä luonnehtii sitä eräänlaiseksi "metateoriaksi" ja esittelee sen yleisiä lähtökohhtia työssä useaan eri otteeseen. Koska käsite on nostettu työssä näin keskeiseksi, olisi toivonut, että sitä olisi konkretisoitu ja hyödynnetty tutkimusasetelmassa tai johtopäätösten teossa enemmän. Sama koskee ideologian käsitettä, josta Mörä esittelee lyhyesti muutamia erilaisia tulkintoja, muttei suhteuta niitä kovin selkeästi toisiinsa tai omaan työhönsä.

Journalistista työprosessia ja journalismin suhdetta ulkopuoliseen maailmaan koskevista teorioista Mörä ottaa lähtökohdaksi Shoemakerin ja Reesen viisitasoisen mallin, joka kuvaa journalismiin vaikuttavia eritasoisia tekijöi-

tä (yksilötaso, mediarutiinit, organisaatio, median ulkopuoliset tekijät ja ideologia). Hän kritisoi mallia perustellusti deterministisyydestä ja staattisuudesta.

Lähtökohdaksi aineiston analyysissa Mörä nimeää grounded theoryn, joskin hän ottaa etäisyyttä vahvimpiin aineistopurustaisuutta ja induktiivisuutta korostaviin tulkintoihin. Aineistopurustaisuutta tukee Atlas/ti-ohjelman käyttö (www.atlasti.de/). Toisaalta Mörä on jäsentänyt aineistonsa pitkälti juuri Shoemakerin ja Reesen mallin mukaisesti, minkä voisi tulkita myös teorialähtöisyydeksi, tosin joitakin yksityiskohtia (lähinnä mediarutiinien osalta) tarkentaen. Poikkeuksena ovat luku 7, jossa tekijä on omaksunut vuorovaikutteisemmän jäsenyyksen (journalistien ja lähteiden vuorovaikutus) sekä luku 9, jossa vedetään yhteen tutkimuksen havainnot. Näissä luvuissa työ lunastaakin parhaiten lupauksensa. Lisäksi yksityiskohtaisemmassa tarkastelussa Mörä jäsentää ja analysoi aineistoaan oivaltavasti joidenkin muiden teoreettisten käsitteiden kautta.

Nähdäkseni Shoemakerin ja Reesen mallin ongelmana on erityisesti dualistinen jaottelu journalismin sisä- ja ulkopuoleen. Eivätkö journalismin 'ulkopuoliset' tekijät kuten talous, teknologia tai ideologia ole monella tapaa rakentuneet journalististen käytäntöjen sisään? Ja toisaalta, eikö politiikan medioitumiseksi kuvattu prosessi kerro siitä, miten politiikan käytännöt ovat kietoutuneet median käytäntöihin. Mörä korostaa, että hänen Shoemakerin ja Reesen käsitteille antama "sisältö on osin toisenlainen kuin Shoemakerilla ja Reesellä" ja että hänen tapansa käyttää samanlaisia jaottelua on "vain heuristista ja tutkimusteknistä".

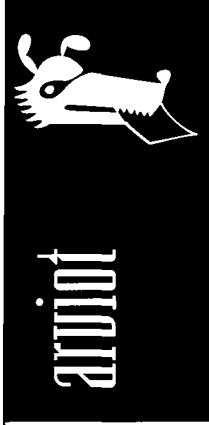
Silti voi kysyä, olisiko hänen kannattanut vielä selkeämmin ottaa etäisyyttä tähän malliin. Tätä kautta olisi voinut pohtia journalismin muotoutumista jo alusta lähtien vuorovaikutteisena prosessina ja pyrkiä käyttämään käsitteitä, jotka eivät nojautu toisistaan erillisten tasojen erotteluun. Tekijä osoittaa olevansa tietoinen ongelmasta ja tuo esiin sitä valaisevia

esimerkkejä työn kuluessa. Näiden pohdintojen kytkeminen selkeämmin median ja journalismin yhteiskunnallista roolia koskeviin jäsenyyksiin, olisi vahventanut työn argumentaatiota. Tämäntapainen pohdinta olisi voinut antaa lisää aineksia myös Mörän liianimalliksi kutsuman idean kehittelyyn. Nyt liianimallisuus toimii lähinnä metaforana, joka kiinnittää huomiot Shoemakerin ja Reesen mallin ongelmiin, mutta varsinaiseksi tutkimuksen apuvälineeksi se ei tässä työssä vielä hahmotu.

Toinen edelliseen liittyvä ongelma on se, että eri 'kehiä' käsittelevien lukujen sisällä Mörä analysoi journalismia muokkaavia tekijöitä pääosin yksisuuntaisesti. Sekä organisaatio, mediarutiinit että ideologia nähdään toimittajien työtä rajoittavana ja journalismin sisältöä kaventavana tekijänä. Sisällöllisen lyhyttä loppulukua lukuun ottamatta lähinnä vain luvussa 7 tekijä on ottanut selkeästi etäisyyttä Shoemakerin ja Reeseen inspiroimaan determinismiin, jota hän muuten vahvasti kritisoi.

Toisaalta - ja jotta asia ei näyttäisi turhan yksinkertaiselta - on huomattava, että tutkimuksen empiirinen aineisto tukee vahvasti oletusta journalismiin kohdistuvista rajoitteista ja journalismin sisältöä määrittävistä tekijöistä. Mörän mukaan poliittisella tasolla suomalaisen ideologian eliitin näkemys Suomen suhteesta Euroopan Unioniin väritti vahvasti suomalaista EU-journalismia. Samaan suuntaan toimivat toimituksen johdon näkemykset organisaation tasolla, mediarutiinit käytännön tasolla sekä toimittajien ja lähdeorganisaatioiden valtasuhteet. Sisällöltään EU-journalismi oli vahvasti valtiokeskeistä ja jäsenyyden kannattajien näkemyksiä myötäilevää. "Toisin tekemiseen" kykenevä lähinnä vain rutineista ja organisaation paineista irtautuneet. Tässä suhteessa työhön olisi kaivannut hiukan enemmän pohdintaa analyysin tuloksista suhteessa työn yleisiin lähtökohhtiin ja siinä kehitettyyn malliin.

Mörän tutkimus on selkeästi jäsennetty ja kirjoitettu ja se hyödynnä luontevasti aiempaa tutkimuskirjallisuutta. Vaikka analyysia olisikin voinut viedä monilta osin

pidemmälle, se on joka tapauksessa poikkeuksellisen kiinnostava kuvaus journalistisesta työprosessista ja siitä, miten kansallisen poliittisen kulttuurin paineet, toimitusorganisaatioiden ja mediarutiinien jäähmeys ja toimittajien vaikiintuneet lähdekäytännöt muovasivat suomalaista journalistia EU-prosessissa.

ESA VÄLIVERRONEN

Tilastotiedon lähteillä

Seppo Paananen, Anneli Junto ja Hannele Sauli (toim): FAKTAJUTTU.

Tilastollisen sosiaalitutkimuksen käytännöt.

Tampere, Vastapaino 1998, 336s.

Seppo Paananen, Anneli Junton ja Hannele Saulin toimittama *Faktajuttu* on artikkelikokelma. Toimittajien sekä uvertyyriin kirjoittaneen Liisa Rantalaihon mukaan tarkoituksena on edesauttaa tilastoja koskevan kriittisen lukutaidon kehittymistä. Tulosten sijasta tai ohella olisi syytä pohtia myös niiden tuotantoprosessia ja kaikkea sitä, mitä tästä tilastojen tulkinnalle koituu.

Liisa Rantalaihon kirjoittama alkuluku ja Seppo Toivaisen laatima loppuku poislukien kirja jakautuu kolmeen temaattiseen osaan. Ensimmäinen osa (*Faktahomma: tilastot*) käsittelee lähinnä valtiollista ja yliopistolista tilastotuotantoa. Teksteissä korostetaan valmiiden tilastojen taustalla olevia valintaprosesseja sekä tilastotuotannon yhteyttä valtiolliseen suunnitteluun ja päätöksentekoon. Toisessa osassa käsitellään mielipidetiedustelujen ja barometriin tuotantoa sekä niiden suhdetta julkisuuteen. Kolmas osa pohtii surveyhaastattelun tekemistä ja tulokintaa. Ensimmäinen ja kolmas ovat pitkälti metodista itseymmärrystä koskevaa pohdintaa. Toinen osa on luonteltaan esittelevämpi, vaikka se pohdintaakaan karta.

Kirjan kantava idea on ymmärtääkseni tähdentää, että tilastokategorioiden kyky tavoittaa ihmisten "arki" ja "elämä" on puut-

teellinen, ja että kuitenkin näin tuotetusta tiedosta tulee hallinnonin ja suunnittelun väline. Toimittajat haluavat myös korostaa, miten vaikeaa on vertailtavuuden säilyttäminen tilastotutunnossa kielen ja todellisuuden muuttuessa.

Kirjan ensimmäisen osan ja samalla koko kirjankin perusongelma lienee siinä, että alussa oppimisprosessiksi kaavailtu tehtävä (valmiiden tilastojen "taakse" kurtistaminen) muuttuukin ensimmäisessä osassa ylivoimaisen ongelman toteamiseksi: tilastot tekevät erilaisista samanlaista ja vertailtavia tilastoja on kielen ja maailman muuttuessa vaikea rakentaa. Joskus käy niinkin, että tilastot osoittavat jyrkkää muutosta todellisuuden pysyessä ennallaan (esimerkiksi opiskelijoiden "muutuksessa" opiskelukaupunkeihinsa väestökirjanpidon muuttuessa).

Osan yksittäisistä teksteistä voi todeta, että Pirjo Keinänen esitys työn luokittelua koskevista ongelmista on hyvä kuvaus päättömyyksistä, joihin kansantalouden kirjanpitoon sisältyy - mutta kuitenkin se ilmeisesti on jo aiemmin esitettyjen asioiden kertausta. Anneli Junton esitys asuntotilastoinnin historiasta on lähes mielenkiintoinen historiikki, jos vain huomaa vapautua lukemasta sitä Junton esittämän tehtävänasettelun ("ajatteluun ja asumistapoihin syöpyneiden konstruktioiden paljastaminen") läpi.

Kirjan toinen osa koostuu kahdesta artikkelista, jotka esittelevät ja pohtivat mielipidetiedustelujen ja -barometriin tuotantoa ja suhdetta julkisuuteen. Aihepiiristä kaukanakin oleva lukija oppii vähintäänkin, että kylläpä mielipiteitä mitataankin. Tekstit asettavat pohdittaviksi mielenkiintoisia kysymyksiä, kuten mielipidetutkimukset kurinpito- ja normalisointikoneistona ja aihepiirit, jotka rahoituksen puutteesta jäävät katvealueiksi. Näitä kirjoittajien noinniinkin viran puolesta kai kuuluvakin pohdittaviksi nostaa.

Kirjan kolmas osa on lopulta mielenkiintoinen. Aiheena on surveyhaastattelu. Osan kahdessa viimeisessä artikkelissa pyritään mieltämään surveyhaastattelu yhdeksi keskustelun muodoksi. Kes-

kustelua ei tällöin ymmärretä varsinaista haastatteluhaaitaavana riesana vaan yhtäältä mietitään, miten keyneinen seikka voisi edesauttaa metodin kehittämistä, ja toisaalta pohditaan vuorovaikutustilanteen tunkeutumista 'tuloksiin' sekä sitä, mistä tulokset oikein ovat tuloksia. Mahdollisesti tästä voisi löytyä myös linkki sisällönanalyyysiin. (Kai sisällönanalyyssiäkin joskus voisi pitää tekstiin kohdistuvana surveynä?)

Kaiken kaikkiaan mikä tahansa kirjan yksittäinen artikkeli on luettava teksti, mutta kokonaisuutena *Faktajuttu* on raskas ja rohmainen kuin vanhan kansakoulun höyläpenkki. Silti se hyvinkin - jos sitä pakolla jossain luetaan - saattaa edesauttaa aihepiiriä koskevaa ajattelua. Lisäksi se sisältää runsaasti sellaista tietoutta, josta on hupaisaakin olla perillä, esimerkiksi maanittakoon vaikkapa sosiaaliturvatunnuksen kehittelyn ja käytönoton kuvaus.

RISTO SUIKKANEN

Kaos pukeutuu sanoiksi

Pekka Aula: ORGANISAATION KAAOS VAI KAAOKSEN ORGANISAATIO?

Dynaamisen organisaatiaviestinnän teoria. Helsinki: Loki-kirjat ja Pekka Aula, 1999, 288 s.

Pekka Aulan väitöskirja on yrityksen soveltaa sosiaaliseen ja kulttuuriin kontekstiin luonnontieteellistä kaaosargumentaatiota. Kirjoittaja yhdistää epälineaarisen dynamiikan ja viestinnän, jotka ovat kaksi erilaista tutkimusalaa. Kaaosteoreettinen käsitteistö, kuten outo atraktori ja bifurkaatio, on punottu yhteen viestintäteorian kielen kanssa. Punoksen ytimenä on epälineaarisen matematiikan klassinen malli, joka matemaatikkojen ja fyysikkojen piirissä on jo tunnetusti puhki tutkittu.

Tällä kertaa ei tutkitakaan mallia ja sen käyttäytymistä simuloimalla parametreja laskennallisesti ja niitä tietokonealgoritmeilla iteroimalla sekä tuloksia verbaalisesti